

AZ AGEIZMUS KIALAKULÁSÁRA HATÓ TÉNYEZŐK A MAGYAR FIATALOK ÉS IDŐSEK KÖRÉBEN*

**Kolos Krisztina – Kenesei Zsófia –
Kiss Kornélia – Kovács Edina –
Michalkó Gábor – Pinke-Sziva Ivett**

ÖSSZEFOGLALÓ

Az étellel való elégedettség egyik fontos alakítója, hogy az egyes generációk milyen attitűdöt mutatnak más generációk irányában. Az utóbbi időben kedvezőtlen tendenciák érezhetők ebben a tekintetben; az egyes generációk hajlamosak a negatív attitűdök, előítéletek kialakítására, a sztereotip gondolkodásra vagy diszkriminációra. Ezt a jelenséget a szakirodalom „ageism”-nek nevezi. Kutatásunkban azt vizsgáltuk, hogy Magyarországon mennyiben jelenik meg a kor-alapú sztereotip gondolkodás, előítélet vagy diszkrimináció akár a fiatalok, akár az idősebbek körében, ezeket mennyiben befolyásolják demográfiai és viselkedésbeli változók. Az adatfelvételre 2018 decemberében került sor kérdőíves megkérdezés keretében. Eredményeink szerint a fiatalabb és az idősebb felnőttek eltérően gondolkodnak egymásról, de mindkét korosztály esetében a másik csoporttal való kapcsolatok minősége csökkentheti a sztereotip gondolkodást, előítéletet vagy diszkriminációt. A különböző érintetteknek, döntéshozóknak törekedniük kellene arra, hogy az egyes generációk pozitív tapasztalatokat szerezhessenek a korcsoportjukon kívüli emberekkel is.

Tárgyszavak: ageizmus, sztereotípia, előítélet, diszkrimináció, generációk, szubjektív életminőség

---

*Köszönetnyilvánítás: A kutatás a „Fenntartható, intelligens és befogadó regionális és városi modellek” (EFOP-3.6.2-16-2017-00017) Társadalmi Innováció főirány keretében valósult meg.

Kolos Krisztina, Budapesti Corvinus Egyetem, Marketing Intézet,
Marketingmenedzsment Tanszék
E-mail: krisztina.kolos@uni-corvinus.hu

Kenesei Zsófia, Budapesti Corvinus Egyetem, Marketing Intézet,
Marketingmenedzsment Tanszék
E-mail: zsofia.kenesei@uni-corvinus.hu

Kiss Kornélia, Budapesti Corvinus Egyetem, Marketing Intézet,
Turizmus Tanszék
E-mail: kornelia.kiss@uni-corvinus.hu

Kovács Edina, Budapesti Corvinus Egyetem, Marketing Intézet,
Turizmus Tanszék
E-mail: kovacs.edina@stud.uni-corvinus.hu

Michalkó Gábor, Budapesti Corvinus Egyetem, Marketing Intézet,
Turizmus Tanszék
E-mail: gabor.michalko@uni-corvinus.hu

Pinke-Sziva Ivett, Budapesti Corvinus Egyetem, Marketing Intézet,
Turizmus Tanszék
E-mail: ivett.sziva@uni-corvinus.hu

BEVEZETÉS

Ma már világszerte elfogadott vélekedés, hogy a mindenkori kormányoknak a gazdasági mutatókon túl az emberek szubjektív jóllétét és életminőségét meghatározó tényezőkkel is foglalkozniuk kell. A szubjektív jóllét fogalmát alkotó dimenziók, az egyéni és a társadalmi jóllét ugyanakkor nem mindig kerül összhangba. Az egyéni dimenzió fejezi ki, hogy az egyén mennyire elégedett az életével, mennyiben vannak inkább pozitív érzései, gondolatai, milyen az önbizalma, míg a társadalmi jóllét utal az egyén más emberekkel való kapcsolatainak minőségére, akár családtagokkal, barátokkal vagy egy tágabb közösséggel kialakított kapcsolatrendszerére. A szubjektív jóllét alakulásában, amit a szociológiában elégedettséggel vagy boldogsággal közelítenek, a társas kapcsolatok jelentősége kiemelkedő (Lengyel és Jánky, 2003).

A European Social Survey felmérései szerint (2006–2007) a nők általában a társadalmi jóllét dimenziójában kapnak pozitívabb értékelést, míg a férfiak az egyéni jóllét terén tűnnek sikeresebbnek. Különbségek mutatkoznak az egyes korosztályok szerint is; míg a fiatalok a legtöbb jóllét mutató tekintetében kedvezőbb képet mutatnak, a társadalom iránt az átlagosnál alacsonyabb mértékű bizalmat érznek.

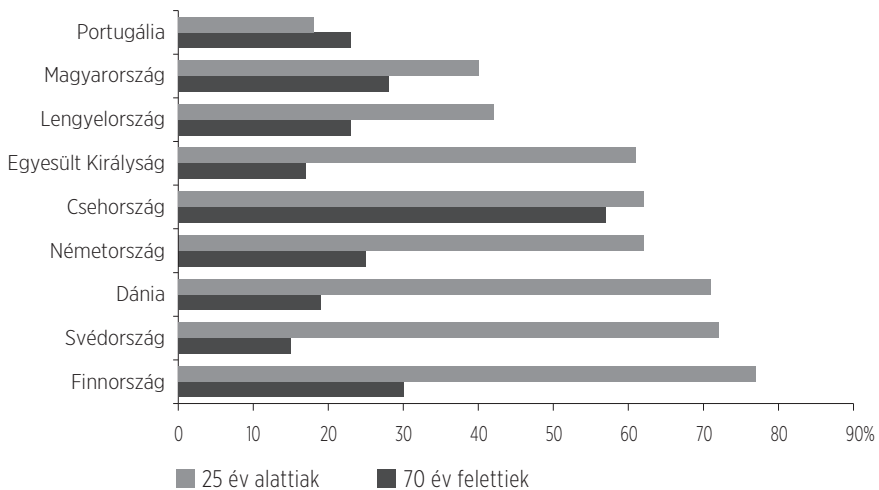
A társadalmi kapcsolatrendszerek egyik fontos alakítója az egyes generációk közötti kapcsolatok; pontosabban az, hogy hogy az egyes generációk milyen attitűdöt mutatnak más korosztályok irányában, mennyire keresik vagy kerülnek az egymással való interakciókat. Az utóbbi időben kedvezőtlen tendenciák érezhetők ebben a tekintetben; az egyes generációk hajlamosak a sztereotip gondolkodásra, előítéletek kialakítására, vagy a diszkriminatív viselkedésre. Ezt a jelenséget a szakirodalom „ageism”-nek nevezi, magyar megfelelőként pedig az *ageizmus* (Jászberényi, 2010) kifejezés jelent meg a hazai tudományos és tudománynépszerűsítő kiadványokban. Az ageizmus az eddigi kutatási eredmények alapján leginkább az idősebbekre irányul, noha feltehetően az idősek is vélekedhetnek negatívan a fiatalokról (Hutchison et al., 2010; Drury et al., 2016; Allan and Johnson, 2008).

A World Health Organization felhívja a figyelmet e jelenség veszélyeire. A témakör érzékenységét és összetettségét – más jellegű sztereotípiákkal és előítéletekkel szemben – az adja, hogy noha az idősek egy külsődleges csoportnak számítanak a fiatalok számára, de egyben egy olyan csoportnak, ahova majd a jövőben tartozni fognak. Ma már a kutatók elismerik, hogy az, ahogyan a társadalom gondolkodik az egyes korosztályokról, meghatározza a társadalmi szerepvállalásukat. Ez leginkább az időseket érinti, mivel az öregedés társadalmi

megítélése, különösen a nők esetében továbbra is kedvezőtlen, ami önmagában okot adhat a kirekesztő vagy esélyegyenlőséget nem biztosító üzleti gyakorlatra (Officer and de la Fuente Núñez, 2018).

Az European Social Survey egyik kutatási fordulójában¹ kiemelten foglalkozott az ageizmus jelenségével. 2012 az aktív idősödés és a generációk közötti szolidaritás éve volt. Hogy mennyire aktuális jelenségről van szó, azt az 1. ábra is szemlélteti, ahol láthatjuk azon 25 év alattiak, illetve 70 év felettek arányát, akik előítéletet tapasztaltak a felmérést megelőző 12 hónapban. Megállapíthatjuk, hogy az egyes európai országokban az ageizmus jelen van, noha eltérő mértékben. A 70 év felettek vonatkozásában az értékek 15 (Svédország) és 57% (Csehország) között mozognak. A fiatal, 25 év alatti korosztályba tartozók leginkább Finnországban (77%) és legkevésbé Portugáliában (18%) találtak előítéletekkel. Ezen eltérések mögött állhat az, hogy mennyiben észlelik a megkérdezettek ennek jelentőségét, mennyiben hajlandók azt megfogalmazni, de minden bizonnyal mérvadók a kulturális hatások is.

1. ábra: Ageizmus megélése a 25 év alattiak és a 70 év felettek körében (néhány kiválasztott országban)

Forrás: ESS, 2008/2009.

¹ http://www.europeansocialsurvey.org/docs/findings/ESS1_5_select_findings.pdf, 15. oldal.

Az ageizmus jelenségének viszonylag kevés figyelmet szenteltek eddig a kutatók. Az is jellemző, hogy az idősebbekkel szembeni sztereotípiák, előítéletek, diszkrimináció gyakrabban jelennek meg kutatási témaként, a fiatal felnőttekkel szembeni sztereotípiák, előítéletek és diszkrimináció vizsgálata pedig háttérbe szorul. Kutatásunkban mindkét nézőpontot megjelenítjük. Elsőként a téma szakirodalmát mutatjuk be; meghatározzuk az ageizmus jelentését és kiemeljük a generációk közötti kapcsolatok jelentőségét. Ezt követően ismertetjük egy kérdőív megkérdezés eredményeit, amely az ageizmust meghatározó tényezőket vizsgálja mindkét korosztályban.

AZ AGEIZMUS FOGALMA

Az ageizmus meglehetősen összetett fogalom. Noha kutatásának vannak hagyományai, az utóbbi időben határozott törekvés érezhető a nemzetközi szakirodalomban a fogalom pontosabb meghatározására, és ezzel összefüggésben a mérési módszertanának újragondolására.

Számos kutatásban az ageizmus a sztereotip gondolkodás egyfajta megnyilvánulásaként kerül definiálásra, ezért kutatásunk fő konstrukciójának meghatározásánál indokolt a sztereotípiák fogalmából kiindulni. A sztereotípiákat a hazai és a nemzetközi szakirodalom absztrakt kognitív reprezentációknak tekinti, amelyek egy adott csoportra jellemző általánosításokat, benyomásokat jelenítenek meg az oda tartozók külső jegyeivel, személyiségével, vagy éppen viselkedésével kapcsolatban. Kialakulásukat eredményezheti a valóság eltorzítása, a tények mellőzése, vagy akár elszigetelt tényleges esetek jelentőségének felnagyítása (Csepeli, 1991).

A sztereotipizáció jelensége a *társadalmi kategorizálás* fogalmán alapul. Ennek során az egyén rendszerezi a körülötte levő világgal kapcsolatos tudását, és e rendszer orientálja identitásának kialakításában. Allport (1999, 49. o.) megfogalmazásában „*az emberi pszichikum kategóriák segítségével nélkül képtelen lenne a gondolkodásra, kialakulásuk után a kategóriák a normális előzetes ítélet alapjává szolgálnak*”. Az előzetes ítélet nyilván nem vezet szükségszerűen előítéllethez, csak akkor, ha az rugalmatlan, azaz az új ismeretek sem képesek változtatni rajtuk. A sztereotipizáció fogalma ugyanakkor ellentmondásos; Hunyady (2001: 1.) szerint a sztereotípiák „*a társadalomkép mozaikdarabjai*”, és szükséges szerepet töltenek be mások, illetve magunk észlelésében, és szabályozzák a társadalmi kapcsolatokat.

A sztereotipizáció tanulmányozásának számos kontextusa van; a szakirodalomban gyakran találkozhatunk etnikumokkal (Bakó et al., 2006), nemekkel (Kovács, 2007; Pálóczi és Nagy, 2017), egyes nemzetekkel szembeni sztereotip gondolkodással (Hunyady, 2001; Malota, 2003). Az életkor vonatkozásában leginkább az idősek kerülnek a figyelem középpontjába, például a munkahelyi együttműködés során fellépő sztereotípiák kapcsán (Daxkobler, 2005).

Érdekes jelenség a *metasztereotípiá* (Fowler and Gasiorek, 2018), azaz annak feltevése, hogy más, külső csoportnak valamilyen negatív véleménye van az egyénről társadalmi identitása alapján. Az életkor alapján kialakuló metasztereotípiák esetében ez azt jelenti, hogy az idősek feltételezik, hogy a fiatalok az idősek viselkedésével, jellemvonásaival kapcsolatban negatív vagy pozitív jellegű előfeltevésekkel élnek. Ennek számos következménye is lehet a tényleges viselkedésre. Például, ha az idősek úgy vélik, hogy más korcsoportok szerint kognitív képességeik az idő múlásával kedvezőtlenül változnak – az attól való félelemből, hogy e negatív sztereotípiák beigazolódnak –, csökkenhet az innovációk elfogadására való nyitottságuk.

Az ageizmus fogalma a hazai szakirodalomban eddig kevésbé jelent meg, így a fogalmi meghatározásnál nemzetközi szakirodalmi forrásokra támaszkodunk. A fogalom tisztázásához érdemes visszanyúlni a korai definíciókhoz. Az első meghatározás Butler (1969) nevéhez kötődik, aki a fogalmat egy csoport valamely más csoporttal szembeni előítéletével azonosította. Egy későbbi definícióban (Butler, 1975) az ageizmus fogalmát úgy értelmezte, mint *szisztematikus sztereotipizáció és diszkrimináció folyamata, amely egyes emberekre irányul pusztán azért, mert „öreges”, amit azzal folytat, hogy „hasonlóan, mint a rasszizmus vagy a szexizmus faji vagy nemi alapon”* a *Why Survive? Being Old in America* Pulitzer-díjas könyvében. E korai, klasszikusnak számító meghatározás mai napig érvényesül a témával kapcsolatos kutatásokban (Barnett and Adams, 2018; Iweins et al., 2013; Wurtele and Maruyama, 2013).

Ez a definíció azonban korántsem kapott teljes támogatást tudományos körökben. Egyrészt a megfogalmazás azt sugallja, hogy a társadalom felosztható „*mi és ők*” csoportokra, így az idősek, akiket diszkrimináció érhet teljesen más kategóriába tartoznak, mint a többségi társadalom. Iversen és szerzőtársai (2009) az ageizmus fogalom fejlődését áttekintő munkájukban az „öreg” szó használatát sem tartják szerencsésnek, hiszen az öreg kornak nincs pontos meghatározása. Az, hogy ki, mikortól tekinthető „öregnek”, egy társadalmi konstrukció bizonytalan határvonalakkal. Nem indokolt szerintük továbbá a többi „izmushoz” való hasonlítás sem, hiszen mindenki előbb vagy utóbb ehhez a külső csoporthoz fog tartozni, sőt a korhoz kötődő diszkrimináció gyakran észrevétlen marad,

és semmiféle szankció nem éri azokat, akik negatív megnyilvánulásokat tanúsítanak.

A későbbi kutatásokban egyre hangsúlyosabbá vált az ageizmus három dimenziójának figyelembevétele. Az első a kognitív komponens (például „az idős ember teher a társadalom számára”), a második az emocionális komponens (például „nem szeretek beszélgetni idős emberekkel”) és a harmadik a viselkedésbeli összetevő (például „igyekszem elkerülni az idősek társaságát”). E felosztásban a kognitív dimenzió jeleníti meg a sztereotípiát, az érzelmi dimenzió az előítéletet, a viselkedésbeli összetevő pedig a diszkriminációt (Ayalon et al., 2019).

A téma kutatásának fejlődésével ugyanakkor árnyaltabbá vált az ageizmus koncepcionizálása, amelyről kiváló áttekintést olvashatunk Iversen és szerzőtársai (2009), valamint Ayalon és szerzőtársai (2019) munkáiban. A szisztematikus szakirodalmi áttekintések alapján látható az is, hogy a hármas tagozódás mellett az ageizmus lehet explicit, azaz tudatos szinten megjelenő, illetve implicit, azaz tudattalan, rejtett viselkedés. Megkülönböztethetünk továbbá negatív („az idős emberek lassúak”) és pozitív sztereotípiákat („az idős emberek bölcssek”), valamint e vélekedések irányulhatnak mások („szeretek vicceket mondani idős emberekről”), illetve önmagunk felé („foglalkoztat a saját öregedésem”).

A koncepció ilyen szofisztikált megjelenése azonban nem jellemző az empirikus munkákban, sőt a fogalom multidimenzionalitása sem nyert eddig egyöntetű megerősítést. A mérési kérdésekről egy külön pontban még szót ejtünk. A témában végzett kutatásokra jellemző továbbá az is, hogy noha a koncepció meghatározásánál hangsúlyozzák, hogy az ageizmus akár fiatalokra is irányulhat, az empirikus kutatások tervezésénél inkább az időseket érintő hátrányos megkülönböztetést vizsgálják, mintegy relevánsabbnak ítélve ez utóbbi csökkentését.

Kutatásunkban az ageizmus fogalmát egy átfogó koncepcióként értelmezzük, amely magában foglalja az életkor alapján kialakuló sztereotípiákat, előítéleteket és diszkriminációt. Mind pozitív és negatív felfogásokat, érzéseket és viselkedésformákat is tükrözhet, valamint irányulhat fiatalabb és idősebb korcsoportokra is.

Az ageizmus fogalmához szorosan kötődik az az életkor változásával kapcsolatos szorongás, amit *öregedési szorongásnak* is nevezhetünk (aging anxiety). De míg az előbbi azt fejezi ki, hogy hogyan vélekedik a társadalom (fiatalok) egy adott korcsoportról (idősekről), az életkor változásával kapcsolatos szorongás az egyén saját magával és a jövőjével kapcsolatos érzéseit jeleníti meg. Az öregedési szorongást nagymértékben befolyásolják az öregedéssel kapcsolatos ismeretek és tapasztalatok (Barnett and Adams, 2018).

GENERÁCIÓK KÖZÖTTI INTERAKCIÓK

A koralapú sztereotípa és előítélet megközelíthető a *konfliktuselmélet*, szűkebben véve a generációs konfliktuselmélet nézőpontjából is. Csizmadia (2014) a társadalmi konfliktus kutatással kapcsolatos áttekintésében egyik fontos kutatási irányzatként említi az intergenerációs konfliktusokat, öregedést. Szabó és Kiss (2013) pedig különbséget tesznek generációs és korosztályi konfliktus között. Ez előbbi olyan társadalmi csoportok között alakulhat ki, amelyek nagyon más sorsot éltek meg, más életpaszttalattal rendelkeznek, míg a korosztályi konfliktus pusztán abból adódhat, hogy valaki idős vagy fiatal, és ebből adódóan eltérő bánásmódban részesül, vagy eltérő önérték-értékesítést követ a különböző korcsoportok közötti jövedelemátcsoportosítások során (Janky, 2005).

A sztereotípa és az előítélet kialakulását nagymértékben befolyásolja az, hogy az egyének milyen korábbi személyes kapcsolataik vannak különböző társadalmi csoportokkal, így például az egyes életkorcsoportokkal. Ez a *kontaktelmélet* kiindulópontja, amely elsőként Allport (1954) munkásságában került megfogalmazásra. A mai társadalmakban ugyanakkor elég jellemző a koralapú elkülönülés, amit a közösségi média is felerősít. Az egyének jellemzően csak a saját korosztályukkal kommunikálnak már fiatal koruktól kezdve, és az egyes generációknak kevés alkalma van arra, hogy tapasztalatokat szerezzenek más generációkról. A sztereotípiák leküzdésének pedig egyik leghatásosabb eszközét a csoportok közötti interakciók jelenthetik (Pettigrew and Tropp, 2008). Az idősek vonatkozásában kutatási eredmények is igazolják, hogy a gyermek és a nagyszülő közötti kapcsolat pozitívan befolyásolja a későbbiekben az idősek megítélését (Tam et al., 2006). Az is kiderül ezekből a kutatásokból, hogy a kontaktus minősége fontosabb annak mennyiségénél. Az egyes generációk közötti programok, események alkalmasak arra, hogy ezen interakciók lehetőségét megteremtsék. Minél hosszabbak és minél inkább közös együttműködést, célokat igényelnek a kontaktusok, annál hatásosabb lesz azok eredménye.

Ennek az elvnek a megvalósítása azonban korántsem egyszerű. Albert (2016) átfogó keresztmetszeti kutatásában a 60 éves és annál idősebb magyar népesség kapcsolathálózatának jellegzetességeit mutatja be. A kutatás egyik fontos megállapítása, hogy az idősebbeket kevésbé jellemzik erős és bizalmas kapcsolatok, sőt az életkor növekedésével a kapcsolati háló szűkül; a kapcsolatdepriváltak aránya az idős népességen belül növekvő tendenciájú.

A generációk közötti kontaktusok az öregedési szorongás csökkentésében is segíthetnek, aminek elméleti alapját a *kiterjesztett kontaktelmélet* (extended contact theory) adja (Drury et al., 2016). A kiterjesztett kontaktelmélet azt a gondolatot jeleníti meg, miszerint annak ismerete, hogy a csoport egyes tagjainak pozitív kapcsolata van más csoporton kívüli tagokkal, önmagában javíthatja a csoporton kívüliekkel szembeni vélekedéseket. Ebben a kontextusban ez azt jelenti, hogy ha a fiatalok csoportjaiban egyeseknek pozitív kapcsolata van idősekkel, akkor ez javíthatja az idősek megítélését a csoport egészében. Így a fiatal korosztály az öregedési szorongás közvetlen megélése nélkül készülhet fel a későbbi közvetlen kapcsolatra.

A generációk közötti interakciók kérdéskörét egy tágabb perspektívába helyezi a társadalmi részvétel koncepciója. Ez a fogalom „*az idősebb emberek bevonását jelenti a szabadidős, szocializációs kulturális, edukációs és spirituális tevékenységekbe*” (Hewson et al., 2018: 3). A társadalmi részvétel az idősek mind szellemi, mind fizikai egészségére kedvező hatással van. Hogy ez mennyiben valósulhat meg, abban a szolgáltatónak is nagy szerepe van. Nem véletlenül kerülnek a figyelem fókuszába az olyan kezdeményezések, mint a „korbarát” város, amely az idősek életminőségét is figyelembe veszi.

AZ AGEIZMUS MÉRÉSE

Az ageizmus koncepcionalizálása és mérése korántsem egyértelmű a szakirodalomban. Tágabb megközelítésben az *idősekkel kapcsolatos nézetekkel* (views on ageing – VoA) foglalkozó elméletek körébe sorolható. Ezen elméletek fejezik ki, hogy az egyén hogyan látja az idős embereket, az idősödést általában véve, továbbá hogyan viszonyul saját öregedéséhez. Feltehetően az idősekkel kapcsolatos nézetek kialakulása gyermekkorban kezdődik, de az életút során folyamatosan formálódik az idősekkel való tapasztalatok hatására. Klusmann és szerzőtársai (2020) egy átfogó elemzést készítettek a VoA-mérésekről; összesen 12 különböző koncepciót vizsgáltak, amelyeknek egyike az ageizmus. Az 1. táblázat tünteti fel az idősekkel kapcsolatos nézetek méréseinek jellemzőit.

A szakirodalomban alkalmazott mérések többsége egyéni szintű, explicit és kognitív jelenségeket vizsgál, többségük az idősödéssel kapcsolatos pozitív és negatív következményeket egyaránt figyelembe veszi. Az időperspektíva jellemzően nem jelenik meg a mérésekben, valamint az érzelmi és a viselkedésbeli szintek vizsgálata is ritka.

1. táblázat: Az idősekkel kapcsolatos nézetek (VoA) mérések jellemzői

Dimenzió	Érték
Tudatosság	implicit explicit
Dinamika	állapot folyamat
Megjelenés	kognitív szint – affektív szint – fiziológiai szint-viselkedés szintje
Komplexitás	egydimenziós – többdimenziós
Megfigyelési szint	egyéni – társadalmi
Időperspektíva	múlt – jelen – jövő
Irányultság	egyirányú (negatív tényezők számbavétele) – kétirányú (negatív és pozitív tényezők együttes számbavétele)
Stabilitás	kontextushoz kötődő – tartós személyiségvonás

Forrás: Klusmann et al., 2020 felhasználásával.

2. táblázat: Ageizmus skálák és jellemzőik

Skála neve	Referencia	Jellemzők	Fókusz	Példa az alkalmazására
Fraboni scale of ageism	Fraboni et al., 1990	29 tétel, 1–4 Likert-skála, affektív és kognitív elemek, explicit mérés	sztereotípiá, előítélet, diszkrimináció	Atkins, 2018 Helmes and Pachana, 2016
Aging semantic differential	Rosencranz and McNevin, 1969	32 tétel, 7 fokú szemantikus differenciál skála, explicit mérés	sztereotípiá	Gluth, Ebner and Schmiedek, 2010 Gonzales et al., 2017
Facts on aging quiz	Palmore, 1977, 1981	50 tételes, igaz vagy hamis állítás, explicit mérés	sztereotípiá	Van der Elst et al., 2014 Pennington et al., 2001
Kogan's attitudes toward older people	Kogan, 1961	34 tétel (17 pozitív és 17 negatív) 1–6 Likert-skála, explicit mérés	sztereotípiá, előítélet	Mansfield-Green et al., 2015 Erdemir et al., 2011

Az ageizmus koncepció mérése során is többféle skála alkalmazása terjedt el. Ezen skálák különböznek abban, hogy hogyan, milyen elméleti alapokra támaszkodnak a fogalom meghatározásánál, illetve abban is, hogy milyen belső konzisztenciával és érvényességgel bírnak, amennyiben ezeknek a vizsgálatára egyáltalán sok került. Ezek közül a 2. táblázatban az általunk feldolgozott szakirodalomban leggyakrabban alkalmazott skálákat emeljük ki.

KUTATÁSI MÓDSZERTAN

Kutatásunk során arra keressük a választ, hogy az ageizmust milyen egyéni tényezők alakítják. Megközelítésünk újszerűségét az adja, hogy egyrészt nemcsak az ageizmus meglétét vizsgáljuk, hanem az annak mértékét alakító tényezőket is, másrészt egyidejűleg elemezzük az idősekre és a fiatalokra irányuló ageizmust.

A következő kutatási kérdéseket fogalmazzuk meg:

- Hogyan vélekednek az idősek a fiatalokról és a fiatalok az idősekről?
- Létezik-e az idősekkel kapcsolatos ageizmus a fiatalok körében, és ha igen, ennek mértékét milyen tényezők befolyásolják?
- Létezik-e fiatalokkal kapcsolatos ageizmus az idősek körében, és ha igen, ennek mértékét milyen tényezők befolyásolják?

A kutatási kérdések megválaszolásához kérdőíves megkérdezést alkalmaztunk 2018 decemberében. Az adatfelvétel fiatal és idős mintát is magában foglal. A fiatalok esetében online megkérdezést végeztünk, míg az idősek körében számítógéppel támogatott személyes megkérdezésre került sor. A kérdezést a Budapesti Corvinus Egyetem hallgatói végezték, a mintavétel életkor szerinti szűrőkritériumokat tartalmazó kényelmi mintavétel volt.

A mintaelemszám a fiatal mintában 600 fő, az idős mintában 317 fő. Az idős kor alsó határát 60 évben, a fiatal kor felső határát 35 évben határoztuk meg. A fiatal mintában a férfiak és a nők aránya 42, illetve 58%. A válaszadók jellemzően Budapesten és más megyei jogú városban élnek (75%). A megkérdezettek legmagasabb iskolai végzettsége a fiatal minta esetében döntően középfokú (83%), kisebb mértékben felsőfokú (13%), ezzel összhangban jellemzően nappali tagozatos hallgatók (73%), továbbá átlagos vagy az átlagosnál jobb észlelt anyagi helyzetben élők közül kerültek ki a megkérdezettek. Az idős minta esetében a férfi-nő arány 31, illetve 69%. Az érvényes válaszok szerint a fiatal mintához hasonlóan jelentős arányban élnek Budapesten vagy más megyei jogú városban (51%). Szintén magas arányban szerepelnek az idősebb megkér-

dezetek között középfokú és felsőfokú végzettséggel rendelkezők (43-43%). Az észlelt anyagi helyzet jellemzően mindkét minta esetében átlagos vagy annál jobb (3. táblázat).

3. táblázat: A fiatal és az idős minta alapjellemzői

	(%)	
	Fiatal minta, N=600	Idős minta, N=317
Nem		
Férfi	42	30
Nő	58	65
Hiányzó adat	0	5
Lakhely		
Budapest	47	34
Megyei jogú város	28	17
Város (nem megyei jogú)	16	27
Község	9	18
Hiányzó adat	0	4
Legmagasabb iskolai végzettség		
Általános iskola	4	8
Középiskola	83	43
Egyetem vagy főiskola	13	43
Hiányzó adat	0	6
Észlelt anyagi helyzet		
Átlagosnál rosszabb	7	7
Átlagos	47	55
Átlagosnál jobb	46	33
Hiányzó adat	0	5
Összes	100	100

Feltételezéseink szerint az ageizmust csökkentik a másik korosztállyal kapcsolatos tapasztalatok; relevánsnak tarjuk a kontaktus gyakoriságát, amely a másik korosztállyal való korábbi kapcsolatokra, tapasztalatok gyakoriságára utal. Hutchinson et al. (2010) kutatásának megfelelően a kontaktus gyakorisága mellett annak minőségét is vizsgáljuk.

További befolyásoló tényező lehet az időhöz való viszony: ezt a két korcsoportban másként értelmezzük. A fiatalok esetében az idő múlásával kapcsolatos negatív érzéseket, szorongást, a jövővel kapcsolatos bizonytalanságot vizsgáljuk, ami több kutatásban is releváns szempontnak bizonyult (Drury et al., 2016; Barnett and Adams, 2018). Az idős mintánál az idő múlását inkább a fiatalkorhoz való viszonyulás határozhatja meg. A nosztalgia fogalmának értelmezésekor

Holbrook (1993) meghatározásához nyúltunk vissza. A nosztalgia a múlt iránti vágyakozást jeleníti meg, ami egyben a jelen negatív értékelését is jelentheti („régiben minden jobb volt”). Feltételezéseink szerint a nosztalgiára való hajlam nehezíti a fiatalokkal szembeni pozitív attitűd kialakulását.

Az étellel való elégedettség, az életminőség általában egy optimista, pozitív hozzáállást eredményezhet, amelynek hatására a "bűnbakkeresés", mások hibáztatása kevésbé jellemző. Csökkentheti a metasztereotípiák aktiválását és a másik korcsoport érzelmi elutasítását.

A következő hipotéziseket fogalmaztuk meg a két vizsgált korosztály vonatkozásában.

H1: Az ageizmus mértéke a fiatalok körében annál nagyobb, minél kisebb az idősekkel való kontaktus gyakorisága, minél kedvezőtlenebb az idősekkel való kontaktusok minősége, minél alacsonyabb az észlelt életminőség és minél jelentősebb az öregedési szorongás.

H2: Az ageizmus mértéke az idősek körében annál nagyobb, minél kisebb a fiatalokkal való kontaktus gyakorisága, minél kedvezőtlenebb a fiatalokkal való kontaktusok minősége, minél alacsonyabb az észlelt életminőség és minél jelentősebb a nosztalgia érzése.

A változók operacionalizálásánál szakirodalmi forrásokra támaszkodtunk, az egyes skálák megbízhatóságát Cronbach alfa-értékek jelzik (*1. táblázat*). Az ageizmus operacionalizálásának alapja a Fraboni Scale of Ageism rövidített változata (Fraboni et al., 1990). Választásunk azért esett erre a mérőeszköze, mert illeszkedik az ageizmus általunk elfogadott koncepcionalizálásához; mind a sztereotípiákat, mind az előítéleteket és a diszkriminációt is méri, sőt a leggyakrabban alkalmazott skálák között ez az egyetlen, ahol mind a három dimenzió megjelenik. Emellett pozitív és negatív dimenziókat egyaránt tartalmaz. A legtöbb ageizmus méréshez hasonlóan explicit méréseket tartalmaz, amely az adatfelvételi módszerünkkel megvalósítható. A mérőeszköz kiválasztását meghatározta annak egyszerűsége, az állítások egyértelmű értelmezhetősége. A Likert-skálák alkalmazása különböző demográfiai háttérű populációkban is jól alkalmazható, szemben például a szemantikus differenciálskálával, vagy a tényyszerű tudás mérésével.

Indokolt volt azonban a skála rövidítése. Az eredeti 29 tételes skála megítélésünk szerint túl hosszú volt az idősebb válaszadók jellemzőit és a további kérdéseket is tartalmazó kérdőív hosszát tekintve. A kérdések kiválasztásánál figyelembe vettük a kulturális közeget, ahol a kérdezésre sor került, és azokat az állításokat, amelyek megítélésünk szerint a fennálló társadalmi normákkal

ellentétesek, kihagytuk („A tinédzserek öngyilkossága tragikusabb, mint az időseké.”). Kiegészítettük továbbá az eredeti skálát két olyan állítással, amelyek a metasztereotípiá fogalmára utalnak („A legtöbb idős/fiatal helyteleníti a fiatalok/idősek életvitelét.” és „Az idősek/fiatalok többsége kerüli a fiatalok társaságát.”).

4. táblázat: A mérési konstrukciók jellemzői

A skála neve	Tételek száma	Cronbach alfa	Tételek száma	Cronbach alfa	Forrás
	fiatal minta		idős minta		
Ageizmus	15	0,77	15	0,74	Fraboni Scale of Ageism (Fraboni, Salstone, Hughes, 1990)
Kontaktus gyakorisága	5	0,63	3	0,78	Hutchinson, Fox, Lass, Matharu, Urzi, 2010
Öregedési szorongás	4	0,75	-	-	Drury, Hutchinson and Abrams, 2016
Nosztalgia	-	-	2	0,62	Holbrook, 1993
Kontaktus minősége	3	0,72	3	0,67	Hutchinson, Fox, Lass, Matharu and Urzi, 2010
Életminőség	3	0,75	3	0,76	Diener et al., 1985 Diener et al., 2010

A fiatal és az idős mintában megegyező méréseket használtunk az öregedési szorongás és a nosztalgia kivételével. A fiatal minta esetében a kontaktus mérésénél további két tételt is beiktattunk. Az életminőség mérésének a forrása két szubjektív jólléttel kapcsolatos konstrukció; az egyik az étellel való elégedettség (Diener et al., 1985), a másik pedig a társadalmi és pszichológiai prosperitás (Diener et al., 2010). Összességében a skálák megbízhatósága megfelelő. A skálatételeket a mellékletben tüntetjük fel.

HOGYAN VÉLEKEDNEK EGYMÁSRÓL AZ IDŐSEK ÉS A FIATALOK?

Eredményeink közül elsőként azt mutatjuk be, hogy a fiatal és az idős korosztály hogyan vélekedik egymásról. Az idős kor kezdetének megítélése a szakirodalmat is megosztja; elterjedt az úgynevezett kognitív kor (Barak, 1987) megnevezés, ami arra utal, hogy az egyén viselkedését sokkal inkább befolyásolja az, hogy hány évesnek érzi magát, mint az, hogy ténylegesen mennyi az életkora. A kor tehát gyakran egy észlelt, szubjektív változó, amit kutatásunk is megerősített. A fiatal megkérdezettek szerint átlagosan 60,7 életévnél kezdődik az időskor. Nem meglepő módon az idősek az időskor kezdetét valamivel későbbre helyezik, mint a fiatalok, átlagosan 64,5 évre.

Az időskor kezdetének megítélése eltérő képet mutat különböző országokban, sőt az időben is jelentősen változhat. Az 5. táblázatban látható, hogy két különböző időpontban készült adatfelvétel során milyen különbségek mutatkoznak az egyes országok között. A két adatfelvétel a European Social Survey (ESS) 2008–2009-es adatfelvétele, amely 16–100 éves válaszadókat foglal magában, a másik adatfelvétel az IPSOS adatfelvétele, amelyre 2018-ban került sor.

5. táblázat: Hány éves kortól számít öregnek valaki? – átlagértékek országok és az adatfelvételek ideje szerint

Ország	(korév)	
	ESS-adatok 2008/2009 (16–100 éves válaszadók)	IPSOS-adatok (16–64 éves válaszadók)
Belgium	64	70
Csehország	60	65
Franciaország	63	69
Egyesült Királyság	59	68
Németország	62	62
Magyarország	61	65
Románia	62	64
Spanyolország	62	66
Svédország	62	66
Törökország	55	65

Forrás: Swift and Steeden, 2020, 6. o.

Swift és Steeden (2020) elemzése azt is megállapítja, hogy az „öreg kor” megítélése növekszik a válaszadó életkorával, valamint a magasabb iskolai végzettség, a jobb szubjektív egészségi állapot és az élettel való magasabb elégedettség szintén kitolják az „öreg kor” határát. Az eredmények azt is jelzik, hogy azokban az országokban, ahol magasabb az emberek iskolai végzettsége, magasabb mértékű társadalmi egyenlőségek vannak, az „öreg kor” későbbre tolódik. A nyugdíjba vonulás életkorának és a születéskor várható élettartamnak nincs szignifikáns hatása.

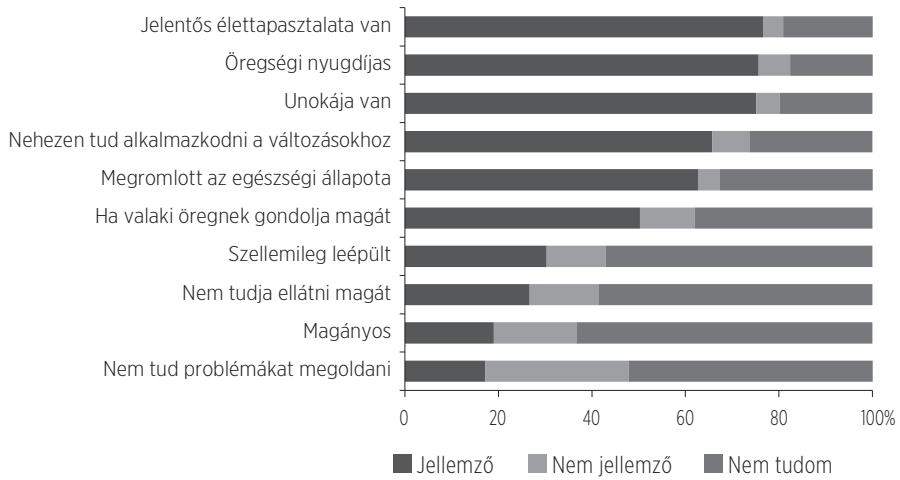
Az 5. táblázatban szereplő adatok közvetlenül nem hasonlíthatók össze a saját kutatási eredményekkel, hiszen az más életkor-megoszlású mintán készült, azonban az általunk is jelzett trendeket megerősíti, hiszen az életkor növekedésével az észlelt „öreg kor” is emelkedik. Kutatásunk szerint a fiatalok körében a demográfiai változóknak nincs jellemzően szignifikáns hatásuk az „öreg kor” kezdetének megítélésére, kivétel ez alól a válaszadó neme; a nők szerint valamivel később kezdődik az időskor (átlagérték: 61,3), mint a férfiak szerint (átlagérték: 59,9). Az idősek esetében pedig a válaszadó nemének nincs erre hatása, viszont a lakhelye már szignifikánsan befolyásolja az öreg kor kezdetének megítélését. A budapestiek körében magasabb az öreg kor észlelt határa (66,64), mint az ország más településein, különösen a községekben (63,7).

Az idősek jellemzőit (2. ábra) a fiatalok inkább a családi életciklus változáshoz kötik (például nyugdíjas, unokája van). A többi változó közül a jelentős élettapasztalat, a megromlott egészség és az alkalmazkodó képesség hiánya emelkednek ki. Viszonylag magas a „nem tudom” válaszok aránya is releváns szempontokban, mint amilyen a problémamegoldó képesség, a szellemi frissesség. Mindez jelzi, hogy a fiataloknak – valós tapasztalat hiányában – kevés fogalmuk van arról, hogy az idősödés mivel is jár.

Az idősektől is megkérdeztük, hogy mi jellemzi a fiatalokat (3. ábra). Az idősek szerint a fiatalokat leginkább az jellemzi, hogy még tanulnak és/vagy a családjuk támogatására szorúlnak, valamint gyorsan tudnak alkalmazkodni a változásokhoz. A fiatalokról alkotott vélemény összességében közepes vagy jó, de itt is nagy szórások jelentkeznek. Határozott elzárkózás a fiataloktól azonban nem jellemző. Az idősek esetében sokkal kevesebb a „nem tudom” válaszok aránya, hiszen az idősek is voltak valaha fiatalok, így úgy vélik – helyesen vagy helytelenül –, hogy jobban ismerik a fiatalokat. E különbség magyarázhatja a két generáció egymásról alkotott véleményének eltéréseit.

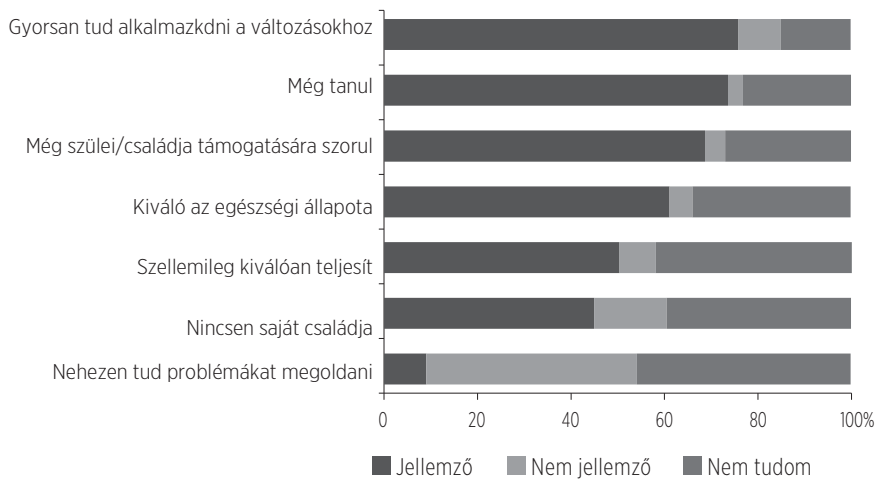

2. ábra: Az idősek jellemzői a fiatalok szemében, N=600

Forrás: saját adatgyűjtés.

3. ábra: A fiatalok jellemzői az idősek szemében, N=317

Forrás: saját adatgyűjtés.

A második és harmadik kutatási kérdésünk megválaszolásához először bemutatjuk az ageizmus skála tételeinek átlagértégeit, megvizsgáljuk ezen átlagértékek eltéréseit a válaszadók különböző demográfiai csoportjaiban, majd többváltozós regresszióelemzést végzünk mind a fiatal, mind az idős mintában.

A 6. táblázatból látható, hogy a megkérdezettekre összességében közepes mértékű ageizmus jellemző. A fiatalok körében az idősök irányában megnyilvánuló ageizmus valamivel magasabb, mint az idősök fiatalokkal szembeni negatív attitűdje.

A legmagasabb eltérések a következő szempontokban mutatkoznak:

1. A legtöbb idős/fiatal helyteleníti a fiatalok/idősök életvitelét.
2. A legtöbb idős/fiatal ember a múltban él/nem érdeklí a múlt, nem lehet érdekes beszélgetésekre számítani tőlük.
3. Az idősök/fiatalok többet panaszkodnak, mint mások.
4. Az idősök/fiatalok többsége rossz véleménnyel van a fiatalokról/időskekről.
5. A legtöbb idős/fiatal ember akkor a legboldogabb, ha a saját korcsoportjába tartozó emberekkel van együtt.

Az idősök fiatalok körében való megítélése és a fiatalok idősök körében való megítélése leginkább az úgynevezett metasztereotípiákban (Fowler and Gasiorek, 2018) térnek el egymástól. Ez a koncepció arra utal, hogy a negatív attitűd alapja annak feltételezése, hogy a másik csoport kedvezőtlenül ítéli meg azt a társadalmi csoportot, ahová az egyén tartozik. A fiatalok például inkább vélik úgy, hogy az idősök helytelenítik az életvitelüket, vagy általában rossz véleménnyel vannak róluk, mint fordítva. Az idősök pedig azt gondolják, hogy a fiatalok nem igénylik a társaságukat, hanem inkább egymás között érzik jól magukat; ez a felfogás a fiatalokra kevésbé jellemző. Kritikus kérdésnek tűnik a múlthoz való viszony; az idősök a fiatalok múlthoz való viszonyát tekintve szkeptikusak, feltételezve, hogy nem igazán lehet érdekes beszélgetésekre számítani tőlük. A társadalmi kapcsolati háló és interperszonális kapcsolatok megítélésben is jelentősebbek az eltérések; a fiatalok jobban tartanak az idősebbektől való kapcsolatfelvételtől, mint fordítva, az idősebbek pedig inkább vélik úgy, hogy a fiatalok a saját korosztályukkal akarnak barátkozni, mint fordítva. A panaszkodás mint negatív viselkedésforma is kiemelhető; a fiatalok ebben a tekintetben is kedvezőtlenebb színben látják az idősöket, mint fordítva.

Megvizsgáltuk az ageizmus mértékét különböző demográfiai és viselkedésbeli változó szerint is, az eredményeket a 4. ábra mutatja. Az egyes átlagértékeket varianciaanalízis (ANOVA) alkalmazásával hasonlítottuk össze.

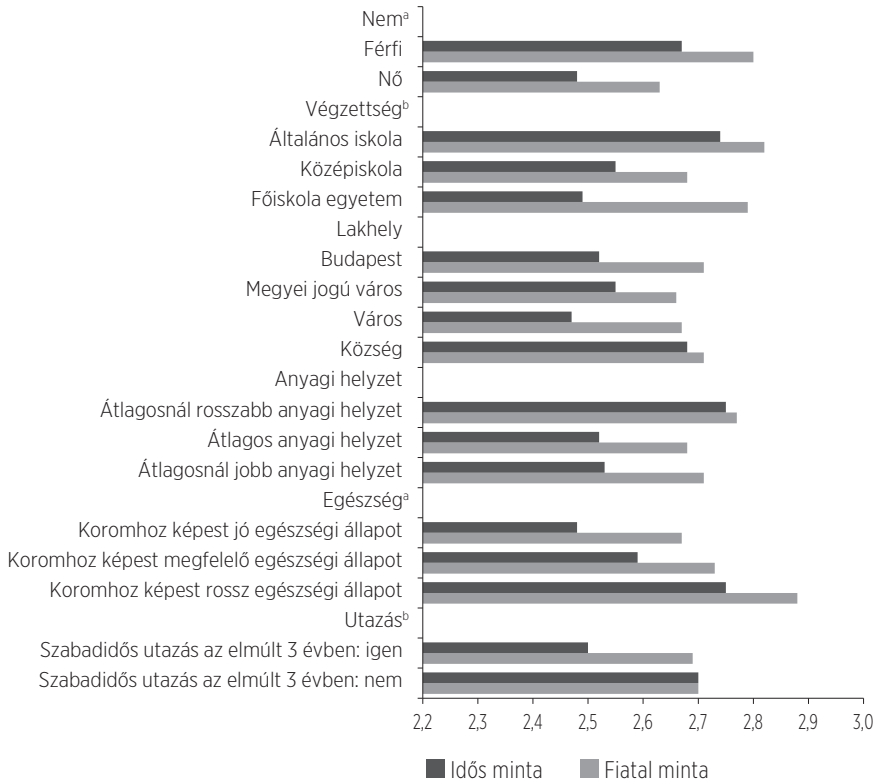
6. táblázat: Ageizmus az idősök és fiatalok körében

	Fiatal minta	Idős minta	Eltérés
Sok idős/fiatal ember nem akar új barátokat szerezni, hanem a megszokott baráti köréhez ragaszkodik.	3,39	2,79	0,60*
A legtöbb idős/fiatal ember a múltban él/ nem érdeklí a múlt, nem lehet érdekes beszélgetésekre számítani tőlük.	2,22	3,12	-0,90*
Az idősök/fiatalok többet panaszkodnak, mint mások.	3,20	2,45	0,75*
Az idősöknek/fiataloknak nincs szükségük sok pénzre, hogy megéljenek.	2,32	1,96	0,36*
Az idősök/fiatalok többségére nem lehet kisgyerekek felügyeletét bízni.	2,15	2,32	-0,17*
A legtöbb idős/fiatal ember érdekes, egyedi ember. (fordított kódolás).	2,15	2,41	-0,26
Nem szeretem, ha idős/fiatal emberek beszélgetést kezdeményeznek velem.	2,40	1,80	0,60*
Az idősöknek/fiataloknak a saját korosztályukból kellene barátokat találniuk.	2,75	3,05	-0,30*
Az idősöket/fiatalokat örömmel kellene fogadni a fiataloknak szánt rendezvényeken is. (ford. kódolás)	2,57	2,26	0,31*
Az idős/fiatal emberek nagyon kreatívak tudnak lenni. (ford. kódolás).	2,58	2,06	0,52*
A legtöbb idős/fiatal ember akkor a legboldogabb, ha a saját korcsoportjába tartozó emberekkel van együtt.	3,03	3,72	-0,69*
Az idősök/fiatalok többsége rossz véleménnyel van a fiatalokról/idősökről.	3,31	2,57	0,74*
A legtöbb idős/fiatal helyteleníti a fiatalok/idősök életvitelét.	3,56	2,59	0,97*
Az idősök/fiatalok többsége kerüli a fiatalok/idősök társaságát.	2,76	2,88	-0,12
Az idősöknek sok jó történetük van. (fordított kódolás) A legtöbb fiataltól nem lehet érdekes beszélgetésre számítani.	1,87	2,14	-0,27*
Ageizmus mutatószáma	2,70	2,54	0,16*

Átlagértékek (1–5 Likert-skála); Idős minta: N=317, fiatal minta: N=600, *p<0.01.

Forrás: saját adatgyűjtés.

4. ábra: Az ageizmus mértéke különböző demográfiai és viselkedésbeli ismérvek szerint, ANOVA, F-próba

^a p<0.05, fiatal és idős mintában.

^b p<0.05, csak idős mintában.

Ageizmus mutatószám átlagértékei (1-5).

Forrás:saját adatgyűjtés.

Két olyan változócsoporthoz tartoznak az idős és a fiatal minták, ahol mindkét minta esetében az ageizmus mutató átlagértéke szignifikánsan eltér: a nem és az észlelt egészségi állapot. A nemek szerinti különbségek markánsan érvényesülnek, eredményeink szerint a férfiak mindkét korcsoportban magasabb mértékű ageizmussal jellemezhetők, mint a nők. Ez összefüggésben lehet azzal, hogy a nők nagyobb kapcsolati hálót rendelkeznek és általában elégedettebbek az életükkel (Albert, 2016).

A másik releváns tényező pedig az észlelt egészségi állapot; a biológiai életkorhoz viszonyított egészségi állapot szerint képzett csoportokban eltérő

az ageizmus mértéke, legmagasabb az átlagértéke a relatív rossz egészségi állapotban lévők között. A fizikai akadályoztatottság gátolja a szubjektív jóllétet, akadályozza a társas kapcsolatok kialakulását, és felerősítheti az elzárkózást más társadalmi csoportoktól.

Úgy tűnik továbbá, hogy az idős korcsoport heterogénabb az ageizmus tekintetében, számos demográfia változó esetében találtunk szignifikáns különbséget az ageizmus átlagértékében, míg a fiatal mintánál csak a nemek és az észlelt egészségi állapot szerint képzett csoportokban voltak szignifikáns eltérések. Így például az idősebbek esetében a magasabb iskolai végzettségű csoportokban alacsonyabb az ageizmus mértéke, mint az alacsony iskolai végzettséggel bírók körében. A magasabb iskolai végzettség együtt járhat a nagyobb tájékozódással, az öregedés jelenségének pontosabb ismeretével. Az ismeretszerzéssel pedig csökkenthető a kirekesztő gondolkodásmód. Az utazás is lehetőséget teremt más demográfiai csoportokkal kapcsolatos tapasztalatszerzésre, ami szintén kedvezően befolyásolja az ageizmus mértékét.

AZ AGEIZMUST MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐK

Az ageizmust meghatározó tényezőket többváltozós regresszióelemzéssel vizsgáltuk mind az idős, mind pedig a fiatal minta vonatkozásában. A fiatalok körében az ageizmust befolyásoló tényezők hatását a 7. táblázat mutatja be.

7. táblázat: Ageizmus (1–5 skála) a fiatalok körében. Lineáris regressziós modell

	Standardizálatlan együtthatók		Standardizált együtthatók	Szignifikancia
	B	Standard hiba	Béta	
Konstans	3,529	0,133		0,000
Öregedési szorongás	0,078	0,019	0,147	0,000
Kontaktus gyakorisága	-0,043	0,030	-0,064	0,148
Kontaktus minősége	-0,236	0,028	-0,381	0,000
Életminőség	-0,019	0,023	-0,031	0,414

R²=21,6.

Forrás: saját adatgyűjtés.

A vizsgált független változók közül az időséssel való kontaktus minőségének és az öregedési szorongásnak van szignifikáns hatása a függő változóra. A standardizált Béta-együtthatók nagysága alapján megállapíthatjuk, hogy a kedvező tapasztalatnak fontosabb a szerepe (Béta=-0,381), ami a szakirodalmi eredményekkel is összhangban van; az időséssel eltöltött minőségi idő számottevően csökkentheti az ageizmust. A többváltozós regresszióelemzést az idős mintára is elvégeztük. A független változók közül a kontaktus minőségének van szignifikáns hatása a függő változóra, a standardizált Béta nagysága (Béta=-0,38) megegyezik a fiatal minta esetében kapott eredménnyel.

Az életminőség egyik modell esetében sem gyakorol számottevő hatást, míg a kontaktus ténye önmagában szintén nem meghatározó. Várakozásainkkal ellentétben a nosztalgia hatása sem szignifikáns.

8. táblázat: Ageizmus (1–5 skála) az időségek körében. Lineáris regressziós modell

	Standardizálatlan együtthatók		Standardizált együtthatók	Szignifikancia
	B	Standard hiba	Béta	
Konstans	3,650	0,244		0,000
Nosztalgia	0,042	0,030	0,087	0,171
Kontaktus gyakorisága	-0,080	0,041	-0,145	0,055
Kontaktus minősége	-0,236	0,046	-0,380	0,000
Életminőség	-0,013	0,046	-0,019	0,776

R²=27,9.

Forrás: saját adatgyűjtés.

Érdekes összefüggéseket kapunk, ha a regressziós modelleket külön értelmezzük nők és férfiak esetében (9. és 10. táblázat). A fiatal mintába tartozó válaszadók között az öregedési szorongás hatása meghatározóbb a férfiaknál (Béta=0,25, p<0.01), a nők esetében ez az együttható értéke jóval kisebb (Béta=0,12, p<0.01). A kapcsolatok minősége mindkét nem esetében a legfontosabb és hasonló nagyságú (Béta=-0,38, illetve Béta=-0,40). Úgy tűnik tehát, hogy a fiatal férfi válaszadók esetében az öregedési szorongás nagyobb valószínűséggel vezet ageizmushoz.

9. táblázat: Standardizált regressziós együtthatók nemek szerinti bontásban, fiatal megkérdezettek

	Férfiak		Nők	
	Béta	szignifikancia	Béta	szignifikancia
Öregedési szorongás	0,25	0,000	0,120	0,012
Kontaktus gyakorisága	0,01	0,936	-0,100	0,070
Kontaktus minősége	-0,38	0,000	-0,400	0,000
Életminőség	-0,09	0,121	0,001	0,979

Forrás: saját adatgyűjtés.

Az idős minta esetében is megvizsgáltuk a nemek hatását. A kapcsolatok minősége a férfiak esetében csökkenti leginkább a fiatalokkal kapcsolatos ageizmust (Béta = -0,54, $p < 0,01$), a nők esetében a kapcsolatok gyakorisága is szignifikáns hatással bír, és a kapcsolatos minősége kevésbé meghatározó, mint a férfiak esetében (Béta = -0,32 - kapcsolat minősége, Béta = -0,21 - kapcsolatok gyakorisága, $p < 0,05$).

10. táblázat: Standardizált regressziós együtthatók nemek szerinti bontásban, idős megkérdezettek

	Férfiak		Nők	
	Béta	szignifikancia	Béta	szignifikancia
Nosztalgia	0,19	0,083	0,05	0,518
Kontaktus gyakorisága	0,03	0,847	-0,21	0,018
Kontaktus minősége	-0,54	0,000	-0,32	0,001
Életminőség	0,01	0,940	-0,09	0,249

Forrás: saját adatgyűjtés.

ÖSSZEGZÉS

Az, hogy mi számít idős kornak, csak részben múlik a biológiai életkoron, szubjektív észlelés kérdése is. A kognitív kor koncepciója szerint az egyének viselkedését jobban meghatározza az, hogy hány évesnek érzik magukat, ezért az idős kor meghatározása az egyén megítélésén is múlik. Jellemzően az életkor előrehaladtával „nyílik ki az olló” a kognitív és a tényleges életkor között; más szóval az emberek hajlamosabbak éveikkel fiatalabbnak érezni magukat a tényleges életkoruknál. E tendencia kutatásunkban is visszatükröződik, hiszen a fiatalok megítélése szerint mintegy négy évvel korábban kezdődik az időskor, mint az idősek véleménye szerint. A fiatalok idősek általi, illetve az idősek fiatalok általi jellemzése leginkább a családi életciklus változásához és kevésbé a kompetenciák megítéléséhez kötődik.

Ezzel összefüggésben megállapíthatjuk, hogy az ageizmus – a megkérdeztettek véleménye alapján – létező jelenség, noha mértéke közepes. Az idősek és a fiatalok egymásról alkotott véleménye ugyanakkor nem egymás tükörképei; míg a fiatalok negatív, kirekesztő gondolkodását inkább az elzárkózás igénye és közvetlen interakcióktól való aggodás vezérli, addig az idősebbeknél az előítéletek inkább abból adódnak, hogy a múlthoz való eltérő viszonyuk következtében nem lehet értékes interakciót létrehozni.

Két generáció egymásról alkotott véleményének eltéréseiben szerepet játszhatnak az élettapasztalatok. A fiatalok esetében az idősekkel kapcsolatos vélekedésekben magasabb a „nem tudom” válaszok aránya, ami jelzi, hogy a fiataloknak – valós tapasztalat hiányában – kevés fogalmuk van arról, hogy az idősödés mivel is jár. Az idősek esetében sokkal kevesebb a bizonytalanok aránya, hiszen az idősek is voltak valaha fiatalok, így úgy vélik, – helyesen vagy helytelenül – hogy jobban ismerik a fiatalokat.

Működik továbbá a metasztereotípiá jelensége is, ami szerint az idősek feltételezik, hogy a fiatalok nem akarnak kapcsolatba kerülni velük, hanem inkább a saját korcsoportjukhoz ragaszkodnak, a fiatalok meg azt feltételezik, hogy az idősek rossz véleménnyel vannak róluk.

A megkérdezettek demográfiai háttére csak kismértékben befolyásolta az eredményeinket. Nemek szerint azonban több változó tekintetében is szignifikáns eredményeket kaptunk, például az „öreg kor” kezdetének megítélésében, vagy akár az ageizmus mértékében. A nemek szerinti különbségek magyarázata feltehetően további kutatásokat igényel. Az egyén szubjektív jóllétével szorosan összefügg az észlelt egészségi állapota, amely szerint különböző mértékű ageizmust mértünk.

Fontos eredménynek érezzük azt, hogy kutatási eredményeink szerint a kapcsolatok minőségének és mennyiségének eltérő a hatása. Mindkét mintában az ageizmust leginkább csökkentő tényező a másik korcsoporttal való interakciók minősége. Számos pozitív kezdeményezésről is olvashatunk a szakirodalomban, amelyek célzottan teremtettek közös tevékenységet, célokat a fiatal és az idősebb korosztály számára. Cook et al. (2018) például művészeti események kapcsán mutatták be az attitűdök javulását.

Az emberek időhöz való viszonyulása (múlt vagy jövő) is hatással van az öregedés megélésére. A fiatalok esetében az öregedéssel kapcsolatos félelmek vezethetnek negatív attitűdök kialakulásához. Az öregedéssel kapcsolatos ismeretek (ezt kutatásunkban nem mértük) segíthetnek abban, hogy a fiatalok megbirkózzanak ezekkel az érzésekkel. Másik oldalról, a nosztalgia – várakozásainkkal ellentétben – nem befolyásolja az ageizmust. Feltehetően azért, mert a nosztalgia pozitív érzéseket is jelenthet, amely megakadályozza a negatív, előítéletes gondolatok előhívását. A fiatalok esetében az öregedési szorongás és az előítélet nem jelenítenek meg ellentmondó érzelmi állapotot.

Az életminőség egyik minta esetében sem mutatott szignifikáns hatást, ami feltehetően azzal áll összefüggésben, hogy csak indirekt módon kapcsolódik az előítéletek kialakulásához. További vizsgálatot igényel az is, hogy vajon az életminőség az ageizmus előzménye, vagy pedig inkább annak a következménye.

Úgy véljük, kutatási eredményeink hozzájárulhatnak ahhoz, hogy az ageizmus jellegével kapcsolatos ismereteink bővüljenek, és ezáltal a gazdasági élet különféle szereplői tegyenek azért, hogy a generációk együttműködése gyümölcsözőbb legyen.

IRODALOM

- Albert F. (2016). Az idősök kapcsolathálózati jellegzetességei. *Demográfia*, 59(2-3), 173-200.
- Allan, L. J. and Johnson, J. A. (2008). Undergraduate attitudes toward the elderly: the role of knowledge, contact and aging anxiety. *Educational Gerontology*, 35(1), 1-14.
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge, MA: Perseus Books.
- Allport, G. W. (1999). *Az előítélet*. Budapest: Osiris.
- Atkins, M. S. (2018). How different can we be?": Using Tuesdays with Morrie and intergenerational interactions to promote positive views of older adults among college students. *Educational Gerontology*, 44(9), 586-594.
- Ayalon, L., Dolberg, P., Mikulionienė, S., Perek-Białas, J., Rapolienė, G., Stypinska, J., Willińskag, M. and de la Fuente-Núñez, V. (2019). A systematic review of existing ageism scales. *Ageing Research Reviews*, 54, 1-9.
- Bakó B., Papp R. és Szarka L. (szerk.) (2006). *Mindennapi előítéletek, Társadalmi távolságok és etnikai sztereotípiák*. Budapest: Balassi Kiadó.
- Barak, B. (1987). Cognitive Age; a new multidimensional approach to measuring age identity. *International Journal of Ageing and Human Development*, 25, 19-128.
- Barnett, M. D. and Adams, C. M. (2018). Ageism and aging anxiety among young adults: relationships with contact, knowledge, fear or death, and optimism. *Educational Gerontology*, 44(11), 693-700.
- Butler, R. N. (1969). Age-ism: Another form of bigotry. *The Gerontologist*, 9, 243-246.
- Butler, R. N. (1975). *Why survive? Being old in America*. New York: NY: Harper and Row.
- Csepeli Gy. (1991). *Bevezetés a szociálpszichológiába*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Csizmadia Z. (2014). A társadalmi konfliktusok kutatásának elméleti megalapozása - Új nézőpontok és kutatási irányok. *Magyar Tudomány*, 11, 1332-1344.
- Cook, P. S., Vreugdenhil, A. S. and Macnish, B. (2018). Innovation and translation confronting ageism: The potential of intergenerational contemporary art events to increase understandings of older adults and ageing. *Australasian Journal on Ageing*, 37(3), 110-115.
- Daxkobler M. (2005). Az idősödő munkaerőről alkotott sztereotípiák a magyar munkaerőpiacon. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 60(1), 91-109.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J. and Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49, 71-75.
- Diener, E., Wirtz, D., Tov, W., Chu-Kim, P., Dong-Won, C., Shigehiro, O. and Biswas-Diener, R. (2010):. New Well-being Measures: Short Scales to Assess Flourishing and Positive and Negative Feelings. *Social Indicators Research*, 97, 143-156.
- Drury, L., Hutchison, P. and Abrams, D. (2016). Direct and extended intergenerational contact and young people's attitudes towards older adults. *British Journal of Social Psychology*, 55, 522-543.
- Erdemir, F., Kav, S., Citak, E. A., Hanoglu, Z. and Karahan, A. (2011). A Turkish Version of Kogan's Attitude toward Older People (KAOP) Scale: Reliability and Validity Assessment. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 52(3), 62-65.

- Fowler, C. and Gasiorek, J. (2018). Implications of metastereotypes for attitudes toward intergenerational contact. *Group Processes & Intergroup Relations*, 1-23.
- Fraboni, M., Saltstone, R. and Hughes, S. (1990). The Fraboni scale of ageism (FSA): An attempt at a more precise measure of ageism. *Canadian Journal on Aging*, 9(1), 56-66.
- Gluth, S., Ebner, N. C. and Schmiedek, F. (2010). Attitudes toward Younger and Older Adults: The German Aging Semantic Differential. *International Journal of Behavioral Development*, 34(2), 147-158.
- Gonzales, E., Marchiondo, L. A., Jing, T., Wang, Y. and Chen, H. (2017). The Aging Semantic Differential in Mandarin Chinese: Measuring Attitudes toward Older Adults in China. *Journal of Gerontological Social Work*, 60(3), 245-254.
- Helmes, E. and Pachana, N. A. (2016). Dimensions of stereotypical attitudes among older adults: Analysis of two countries. *Geriatrics Gerontology International*, 16, 1226-1230.
- Hewson, J. A., Kwana, C., Shaw, M. and Lai, D. W. L. (2018). Developing age-friendly social participation strategies: service providers' perspectives about organizational and sector readiness for aging baby boomers activities. *Adaptation&Aging*, 42(3), 225-249.
- Holbrook, M. B. (1993). Nostalgia and consumption preferences: some emerging patterns of consumer taste. *Journal of Consumer Research*, 20(2) 245-256.
- Hunyady Gy. (2001). Mi lenne velünk sztereotípiák nélkül? *Magyar Pszichológiai Szemle*, 56(2), 213-238.
- Hutchison, P., Fox, E., Laas, A. M., Matharu, J. and Urzi, S. (2010). Anxiety, outcome expectancies, and young people's willingness to engage in contact with the elderly. *Educational Gerontology*, 36(10-11), 1008-1021.
- Iversen, T. N., Larsen, L. and Solem, P. E. (2009). A conceptual analysis of Ageism. *Nordic Psychology*, 6(3), 4-22.
- Iweins, C., Desmette, D., Yzerbyt, V. and Stinglhamber, F. (2013). Ageism at work: The impact of intergenerational contact and organizational multi-age perspective. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 22(3), 331-346.
- Janky B. (2005). Intergenerációs konfliktusok a modern jóléti államokban: Áttekintés. *Demográfia*, 48(3-4), 291-309.
- Jászberényi J. (2010). Az ageizmus. *Polgári, Szemle*, 6(1).
- Helmes, E. and Pachana, N. A. (2016). Dimensions of stereotypical attitudes among older adults: Analysis of two countries. *Geriatr Gerontol Int.*, 16(11), 1226-1230.
- Kogan, N. (1961). Attitudes toward old people: The development of a scale and examination of correlates. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 62(1), 44-54.
- Kovács M. (2007). Nemi sztereotípiák, nemi ideológiák és karrier aspirációk. *Educatio*, 1, 99-114.
- Klusmann, V., Notthof, N., Beyer, A-K., Blawert, A. and Gabrian, M. (2020). The assessment of views on ageing: a review of self report measures and innovative extensions. *European Journal of Ageing*, Published online 24 February 2020.
- Lengyel Gy. és Janky B. (2003). A szubjektív jólét társadalmi feltételei. *Esély*, 1, 3-25.

- Malota E. (2003). *Fogyasztói etnocentrizmus. A sztereotípiák, az etnocentrizmus és az országeredet imázs hatása a hazai és a külföldi termékek megítélésére* (Doktori értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdálkodástani Doktori Iskola).
- Mansfield-Green, S., Morrisseau, N. R., Valliant, P. M. and Caswell, J. M. (2015). Undergraduate Students' Attitudes Toward, and Personality Correlates in Relation To, Older Adults. *Social Behavior & Personality: an international journal*, 43(10), 1741-1748.
- Officer, A. and de la Fuente-Núñez, V. (2018). A global campaign to combat ageism. *Bull World Health Organ*, 96, 299-300.
- Palmore, E. (1977). Facts on aging: A short quiz. *The Gerontologist*, 17(4), 315-320.
- Palmore, E. (1981). Facts on aging: A short quiz. Part 2. *The Gerontologist*, 21(4), 431-437.
- Pálóczi B. és Nagy B. (2017). Nemi sztereotípiák a mese- és gyermekkönyvekben. In Kovács M. (szerk.), *Társadalmi nemek. Elméleti megközelítések és kutatási eredmények*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 85-102.
- Pennington, H. R., Pachana, N. A. and Coyle, S. L. (2001). Use of the Facts on aging quiz in New Zealand: Validation of questions, performance of a student sample, and effects of a don't know option. *Educational Gerontology*, 27(59), 409-416.
- Pettigrew, T. F. and Tropp, L. R. (2008). How does intergroup contact reduce prejudice? Meta-analytic tests of three mediators. *European Journal of Social Psychology*, 38(6), 922-934.
- Rosencranz, H. A. and McNevin, T. E. (1969). A factor analysis of attitudes toward the aged. *Gerontologist*, 9, 55-59.
- Swift, H. and Steeden, B. (2020). *Exploring representations of old age and ageing*, Centre for Ageing Better. Elérhető: <https://www.ageing-better.org.uk/sites/default/files/2020-03/Exploring-representations-of-old-age.pdf>
- Szabó A. és Kiss B. (2013). Konfliktus és generáció. A generációs konfliktusok kutatásának fogalmi kiindulópontjai. *Politikatudományi Szemle*, 22(4) 97-115.
- Tam, T., Hewstone, M., Harwood, J., Voci, A. and Kenworthy, J. (2006). Intergroup contact and grandparent-grandchild communication: The effects of self-disclosure on implicit and explicit biases against older people. *Group Processes & Intergroup Relations*, 9(3), 413-429.
- Van der Elst, E., Deschodt, M., Welsch, M., Milisen, K. and Dierckx de Casterlé, B. (2014). Internal consistency and construct validity assessment of a revised Facts on Aging Quiz for Flemish nursing students: an exploratory study. *BMC Geriatrics*, 14(128), 1-9.
- Wurtele, S. K. and Maruyama, L. (2013): Changing Students' Stereotypes of Older Adult. *Teaching of Psychology*, 40(1), 59-61.

MELLÉKLET*Skálátételek*

	Fiatal minta, N=600	Idős minta, N=317
<i>Kontaktus gyakorisága</i>		
A legtöbb idős/fiatal ember a múltban él/nem érdeklí a múlt, nem lehet érdekes beszélgetésekre számítani tőlük.	2,22	-0,90*
Az életem több területén is kerültem már kapcsolatba idős/fiatal emberekkel.	3,82	3,97
Sok idős/fiatal ember él ott, ahol felnőttem.	3,37	3,31
Az elmúlt időszakban gyakran végeztem valamilyen közös tevékenységet idős/fiatal emberekkel.	2,82	3,40
Gyermekkoromnak része volt, hogy nagyszüleim vigyáztak rám.	4,24	-
Gyermekkoromnak része volt, hogy a nagyszüleimmel együtt utaztunk.	3,45	-
<i>Öregedési szorongás</i>		
Félek, hogy idős koromra elveszítem a függetlenségemet.	2,89	-
Eléggé aggaszt az öregedés gondolata.	3,07	-
Tartok attól, hogy a mentális képességeim csökkennek, amikor idős leszek.	3,43	-
Nem akarok megöregedni, mert az az elmúlás közelségét jelzi.	3,19	-
<i>Nosztalgia</i>		
Régen jobban mentek a dolgok.	-	3,17
Amikor fiatal voltam, boldogabb voltam, mint ma.	-	3,18
<i>Kontaktus minősége</i>		
Sok pozitív tapasztalatom volt már idős/fiatal emberekkel.	3,79	3,81
Az életem során több idős/fiatal emberrel is kerültem barátságba.	3,36	3,81
A múltban az idős/fiatal emberekkel való találkozásaim kellemesek voltak.	3,70	3,92
<i>Életminőség</i>		
Általában elégedett vagyok az életemmel.	3,85	3,94
Összességében a társadalom fontos, hasznos tagjának érzem magam.	3,65	3,87
Mindennapi tevékenységeimet tartalmasnak érzem.	3,62	3,88

Átlagértékek, Likert-skála, 1= egyáltalán nem ért egyet, 5= teljes mértékben egyetért.

ANTECEDENTS OF AGEISM AMONG YOUNGER AND OLDER ADULTS IN HUNGARY

ABSTRACT

One important aspect of subjective well-being is the relationship people have with others including different age groups. This is however threatened by an increasing level of ageism which refers to prejudices of the society toward certain age groups which is called ageism in the literature. The objective of this study is to investigate the factors that influence the occurrence of ageism among younger and older adults using a survey in both age groups. Our data collection took place in December 2018 using surveys. Our results suggest that older and younger adults perceive each other in different ways, but for both groups the quality of contacts with the other group is likely to decrease ageism. Policy makers and business decision makers should strive to create opportunities for the different generations where they can acquire positive experience with people outside their group.

Keywords: ageism, stereotypes, prejudice, discrimination, subjective well-being